QARAQALPAQSTAN RESPUBLIKASÍNDA QARAQALPAQ XALÍQ AWÍZ-EKI DÓRETPELERI ARQALÍ BALALARDÍŃ DÓRETIWSHILIK QÁBILETINE KOMPETENCIYALÍQ JANTASÍW
COMPETENCE-BASED APPROACH TO CHILDREN'S CREATIVITY THROUGH KARAKALPAK FOLKLORE IN THE REPUBLIC OF KARAKALPAKSTAN

Seitmuratova Venera Jumamauratovna
Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogika instituti tayanısh doktorantı
https://doi.org/10.5281/zenodo.7683629

Annotaciya: Usı maqalada mektepke shekemgi jastaǵı balalardıń dóretiwshilik qábiletin qaraqalpaq xalıq awız-eki dóretpeleri arqalı rawajlandırıw boyınsha maǵlıwmatlar keltirilgen hám balalarǵa kompetenciyalıq jantasıw arqalı olardıń dóretiwshilik kompetentligin asırıw sóz etilgen.

Annotation: This article provides information on the development of creative abilities of preschool children through Karakalpak folk works and talks about increasing their creative competence through a competent approach to children.

Tayanısh sózler: «Ilk qadam», kompetenciya, kognitiv, kónlikpe, tayanısh kompetenciya, qaraqalpaq xalıq awız-eki dóretpeleri, kreativlik.

Key words: "First step", competence, cognitive, skill, basic competence, Karakalpak folklore, creativity.

Barlıq balalar jańa nárselerdi úyreniwdi, qiyal etiwdi, dóretiwdi, qurastırıwdı jaqsı kóredi. Bul balalardıń dóretiwshilik qábiletleriniń kóriniwiniń hám rawajlanıwınıń tábiyiy processi. Dóretiwshilikti, kreativlikti jáne balanıń ózligin rawajlandırmay turıp onı hár tárepleme rawajlandırıw múmkin emes. V.V. Davıdov "Dóretiwshilik–hámmeniń taǵdiri...ol balalar rawajlanıwınıń tábiyiy hám bárhulla joldasıdur"[1-224]. Balanıń shaxs sıpatında kámalǵa keliwinde dóretiwshiliktiń ornı ayrıqsha dep oylasaq oǵan kompetenciyalıq jantasıw házirgi waqıtta mektepke shekemgi tarawda eń aktual máselelerdiń biri.

Mektepke shekemgi jastaǵı balalardıń hár tárepleme bárkamal shaxs bolıp rawajlanıwı hám mektepke sapalı bilim alıp barıwı, oqıw-tárbiya processinde olarda ulıwma tiykarǵı tayanısh kompetenciyaların hám rawajlanıw tarawları kompetenciyaların qáliplestiriw ushın mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemlerinde tiyisli shárt-sharayatlar jaratılmaqta. Bul maqsetler jolında biz álbette, Ózbekstan Respublikası Mektepke shekemgi bilimlendiriw ministrliginiń «Ilk qadam» mámleketlik oqıw dástúrine tayanıp is alıp baramız.

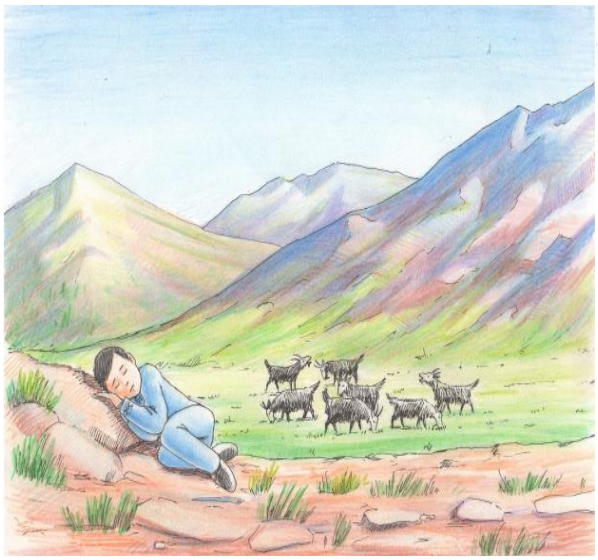
«Kompetenciya» – bilim, uqıplılıq, kónlikpe hám tájiriybeler jıyındısı dep qaraytuǵın bolsaq, «kompetentli bala»-bul balanıń bilim, kónlikpe hám tájiriybeleriniń toplamı bolıp, óz maqseti jolında jasına say keletuǵın málim bir máseleni sheshe alıwı hám ámeliy tárepten nátiyjeli orınlanıwı, dórete alıwı.

Mektepke shekemgi 6-7 jastaǵı balalarǵa tálim beriw processinde olarǵa tómendegi kompetenciyalar arqalı jantasamız:

- Kommunikativlik
- Jámiyetlik
- Jeke óz betinshelik («Men» koncepciyasın ornatıw)
- Biliw

Demek, usı tayanısh kompetenciyalar balada dáslepki átirap-álem haqqındaǵı bilimleri, adamlar menen óz-ara múnásibet, sóz baylıǵın rawajlandırıw, kognitiv hám jámiyetlik rawajlanıwı, dúnyanı biliwi, awız-eki hám jazba kónlikpeleri, ádep-ikramlıq qaǵıyda normaları, úlkenlerge húrmet, óz-ózine jáne kishkenelerge ǵamxorlıq qılıw, ózin erkin uslaw, óz-ózin basqaratuǵın, dóretiwshi jeke adam etip qáliplestiredi. Bul kompetenciyalardı balada mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemi pedagogları hám ata-analar tárepinen qáliplestirilip barıladı. [2-17]

Balalardıń dóretiwshilik qábiletin rawajlandırıwdıń tarawları túrlishe dep qaraytuǵın bolsaq, biz búgingi shıǵarmada bunı tek ǵana qaraqalpaq xalıq awız-eki dóretpeleri arqalı korsetpekshimiz. Demek, bul kompetentlikti qáliplestirgenimizde biz albette, balanıń jasına say bilim hám tapsırmalardı beremiz. Máselen; úlken topar tárbiyashısı balalarǵa «Dáw menen bala» ertegin aldıńgı shınıǵıwlarda aytıp bergen bolsa, búgin sol ertekti tárbiyashı basın baslap beredi bala izin dawamlaydı. «Súwretke qarap gúrriń dúz» bunda bala gúrriń qaharmanların hám gúrriń mazmunın ozi dóretedi. Bunda tómendegishe súwretlerdi usınamız:

Demek, bala ertektiń izin dawamlaǵanda yamasa gúrrińdi ozi dúzgende balada kognitiv processler júzege keledi yaǵnıy balada oylaw, qıyal etiw, este saqlaw, dıqqat, dóretiw hám pikirlew siyaqlı qábiletler qáliplesedi, sóylew sheberligi asadı, dóretiwshilik kompetenciyalar rawajlanıp baradı. Ásirese erteklerdi rollerge bólip oynatıwda úlken nátiyje beredi. Bunda balada ertek qaharmanın oynaw barısında onda akterlıq sheberlik qáliplesedi, tartınshaqlıq joǵaladı, ózin erkin uslaydı, qızıǵıwshılıǵı asadı, ana tilindegi sózlerdi durıs sóylewdi úyrenedi, sózge sheshenlik rawajlanadı. Bunnan basqa terapiyalıq tásirin tiygizedi, baladaǵı barlıq stressler, ruwhıy túskinlikler joǵalıp, keypiyatı kóteriledi nátiyjede qábileti ósip baradı.

Bunnan basqada qaraqalpaq xalıq awız-eki dóretpelerinde naqıl-maqallardı tárbiyashı balalarǵa miynetke tiyisli naqıllar aytıwın usınadı yamasa tárbiyashı baslap beredi;

Miynettiń kózin tapqan.....(balalar izin aytadı)

Erinshektiń eki dostı bar..... (balalar izin aytadı) [3-4]

Solay etip, bala bul usıl arqalı hám miynet etiwge tárbiyalanadı jáne zeyni ótkirlesedi, oylawı jane ziyrekligi asadı.

Qaraqalpaq xalıq awız-eki dóretpelerindegi balalar qosıqları, balalar aytıs qosıqların rollerge bólip ayttırıwda balanıń sózdi tez tawıp aytıwǵa, sheshenlikke, sóz mánilerin tez shaǵıp alıw sıyaqlı qábiletlerge tárbiyalaydı. Máselen;

-Hákke qayda?

-Uyasında,

-Ne qılıp atır?

-Keste tigip atır,

-Kestesi qanday?

-Alaqanday...

Demek, balada bul jerde sózge shaqqanlıq penen juwap qaytarıw hám ziyreklik júzege keledi.

Juwmaqlap aytatuǵın bolsaq dóretiwshilik balanıń ajıralmas joldası bolıwı kerek. Qaraqalpaqstan Respublikasındaǵı mektepke shekemgi billimlendiriw shólkem pedagogları qaraqalpaq xalıq awız-eki dóretpelerindegi hár bir janr arqalı balalardıń dóretiwshiligin rawajlandırıp, kompetenciyalıq jantasıp barılsa maqsetke muwapıq boladı. Sonda ǵana biz kútken bárkamal keleshek iyeleri qáliplesedi.

Paydalanǵan ádebiyatlar:

1. Лекции по педагогической психологии / В.В. Давыдов. – М. : Академия, 2006. – 224 с.,

2. «Ilk qadam» Davlat o’quv dasturi (takomillashtirilgan 2-nashr) 2022-yil.17-b

3. Qaraqalpaq folklorı. Naqıl-maqallar. 4-bet.